

Горан Петрович

Всичко, което зная за
времето

Нула

Свалих ръчния си часовник един следобед на 1988 г.

По-точно един априлски, облачен следобед, веднага след като дочетох взетата на заем книга на Кортасар за хронопийките, паразитни същества, които се хранят с човешкото време. Сега всичко това ми се струва измислица, празни приказки, но тогава дълго проверявах дали под каишката, на лявата китка нямам мънички убождания. И въпреки че си отдъхнах, защото нямаше видими следи от ухапвания, през следващите дванайсет години не върнах часовника на ръката си.

– Ръчния часовник го наричаме така преди всичко защото не се носи в джоба – поучаваше ме баща ми, сякаш бях дете, макар да гонех тридесетата.

– Не си чел Кортасар – гласеше моето оправдание. – Там, в неговите разкази се говори как хронопийките ни смучат, рядко някой забелязва ухапвания върху кожата си, подобни на змийските, но рано или късно остава без време.

– Не съм чел... – призна баща ми, но никога не престана да ме предупреждава, когато ме видеше да слагам часовника в джоба, в чантата или още по-лошо, изобщо да не го нося със себе си.

Въпреки това веднъж ме защити. Това се случи през същата 1988 г., след като майка ми заедно с дънките беше изпрала и тогавашния ми, забравен в джоба ръчен часовник.

– Не само часовникът се развали, но можеше да ми съсипеш и пералнята – ядоса се много тя.

За моя изненада баща ми каза с оправдателен глас:

– Боже мой, остави го на мира, чел е Кортасар.

Майка ми се смути. Наскоро след това, като прегледа заглавията в домашната библиотека, търсейки нещо, каквото и да е, от Кортасар, тя взе да чете „Игра на дама“. Книгата много ѝ хареса и прочете основно двете известни поредици на издателство „Просвета“ с латиноамерикански романи.

Баща ми дълго държа моя замлъкнал часовник на терасата, вероятно за да изсъхне, като от време на време отваряше механизма и духаше в него, досущ както се прави изкуствено дишане на удавник. Но тъй като след цели две седмици от бронята не се изтръгна никаква следа от живот, той се примири със загубата и прибра часовника в една кутия в

чекмеджето при другите непоправимо развалени по-рано часовници. Вярваше, че ще дойде ден, когато от всички тях ще сглоби поне един, който да тиктака.

Едно

През следващата 1989 г. заминах за СССР. Както и предишните лета, реших вместо да ходя на море, да обиколя някой град или страна – десетдневно пребиваване в Ленинград, Москва и Киев ми се струваше обещаващо. Почти веднага след границата, след като прехвърлиха вагоните на влака Будапеща – Лвов със специален кран върху по-широко трасе, понеже съветските линии се различават от европейските, направих грешка, подобно на други наши хора, обменяйки твърде много западногермански марки за рубли; зализаният спекулант едва изброи рублиите, които ми даде само срещу две банкноти. Всъщност сумата не беше баснословна, но още щом слязохме от спалния вагон, стана ясно, че такова количество местни пари не могат да бъдат похарчени току-така. Може би затова една част от моите спътници често напускаше групата, търсейки панически магазин, какъвто и да било магазин, който да не е празен, с намерение да купи предимно непотребни неща. В Москва, след имперския Ленинград, и екскурзоводът вдигна ръце от всичко, оправдавайки се с това, че тази галерия била затворена, онзи музей не работел, а бившият Новодевически манастир се реставрирал точно сега и на мнозина им олекна и хората плъзнаха по огромните, полупразни универсални магазини, пазарувайки в големи количества всичко, което зарварваха на рафтовете. Изключение правеха две семейни двойки и една стара жена, която беше предприела цялото пътешествие, за да купи на внучката си виолончело, тъй като музикалните инструменти, правени в Русия, се отличавали с благородния си звук и, разбира се, в нашия случай с приемлива цена.

И така цели три дни обикалях кажи-речи сам престолната Москва. Ръководейки се по плана на града, се стараех да видя колкото се може повече, като със съжаление съкращавах някоя и друга минута пред някоя картина в Третяковската галерия, за да прекарам някоя и друга минута повече сред прочутите църкви, заобиколени от крепостните стени на Кремъл, препускайки по булевардите, за да надникна в някоя порта, където се е запазил старинният мирис или надпис отпреди революцията, отбивайки се под сенките на сградите, защото сенките понякога могат да бъдат по-ясни от фасадите. Господи, колко велико беше всичко, а колко недостатъчно беше времето. И дали всичко това е издигнато, за да може всеки човек, всеки отделен човек, да се чувства малък.

Незначителен. Нищожен.

Все пак преди заминаването от Москва бях принуден да реша как да похарча твърде голямата сума рубли в джоба си – грамофонните плочи на Мусоргски и Римски-Корсаков, репродукциите на стари гравюри, пътеводителите, каталозите и други подобни струваха доста евтино. От универмага на Червения площад излязох с четири скиорски шапки – единствената стока, която имаше на втория етаж. Никога няма да забравя лекото презрение на касиерката, която очевидно имаше опит с нашето парадиране с пари и разточително пазаруване.

В някакъв друг магазин, предназначен за туристи, между редиците от окаяни бабушки открих две дървени, ръчно изрисувани Великденски яйца с лика на светия цар Соломон. Пред антиквариата на Арбатская избрах напукана порцеланова чаша, непълен комплект сребърни лъжички и рамка с апликации от алпака. А в подземие то на метрото, на мраморно сивата станция „Проспект Маркс“ платих тройна цена за един екземпляр самиздат на един поет, пиян от водка и декламиране на собствените стихове. Но все още ми оставаха твърде много пари. Работното време беше към края си, в Киев щяхме да стоим само два дни, вече си мислех, че с рублиите ще попълня нумизматичната си сбирка от времето, когато бях момче, когато открих магазин за часовници.

Отначало бях убеден, че няма да успея да купя нищо, защото в малкото помещение имаше твърде много местни хора. Но тогава забелязах, че всички те всъщност чакат търпеливо пред един от щандовете, там, където бяха изложени хромирани, еднообразни, електронни вносни часовници, които за Запад отдавна вече се продаваха на прилични цени, а тук, както и всичко от отвъдната страна, много скъпо. Никой не обръщаше внимание на часовниците руско производство, така че аз си избрах три ръчни и един джобен, похарчвайки парите, които имах. Спомням си, че имаха необикновено интересни форми, че „зенитът“, предназначен за сестра ми, беше с подчертано голям диаметър, циферблатът му съдържаше двайсет и четири римски цифри; вторият беше марка „Слава“; третият, спортен, твърде подобен по дизайн на съвременния „суоч“, а този, който беше предназначен за баща ми, четвъртит, елегантен „пальот“ с позлатена рамка. Спомням си, че си излязох доволен заедно с един московчанин, който току се спираше също като дете, притискайки бутончето на новия си електронен часовник, очарован от квадратчето треперлива светлина на китката си.

Моите подаръци зарадваха роднините и приятелите, а баща ми беше трогателно горд със своя „пальот“. Носеше го при официални

случаи, като за първи път позволяваше понякога на своя класически, кръгъл „техно“ със седемнайсет камъка, който беше получил още през 60-те години за десетгодишна служба, да си почине.

– Работи идеално... – казваше от време на време, цъкайки с език, сверявайки стрелката за секундите на „пальота“ с началото на Вторите телевизионни новини, като все още отказваше да уважи „литературните“ причини, поради които никога не носех своя часовник на ръката си.

Две

Горе-долу година по-късно моят приятел, с когото обикаляхме Гърция, изгуби на плажа ръчния си часовник марка „Омега“. Седяхме пред малък семеен ресторант в подножието на предвечерния Делфи, пийвахме из студена „Рецина“ с парченце старо козе сирене и зелени маслини с едри костилки, говорехме за онова, което вече бяхме видели, за Солун, за Метеора, Олимп, Спарта и Епидавър, когато той се сети, че този следобед, преди да влезе във водата, долу, на брега, свалил часовника си и го оставил до хавлията. Беше безсмислено да се връщаме до морето не само заради разстоянието, но и защото вероятно изобщо нямаше да познаем точното място сред хаоса от пясъка и прииждащия прилив. Освен това вече се смрачаваше, от слънцето остана само далечна руменина и тлееща топлина в калканите на храмовете на светилищата, кипарисите се губеха в тъмнозелени контури, денят преминаваше в цвърчене на щурци, собственикът на ресторанта прати внука си да сложи на всяка маса по една имитация на антична лампа. Пламъчетата на конопените фитили, напоени с масло, трептяха. А освен това съществуваше и статистика.

– Случва се... Швейцарската камара за часовникарство и Швейцарската федерация на производителите на часовници са поръчали проучване, от чиито резултати става ясно, че годишно всеки петдесети човек губи по един часовник... – каза моят приятел, вероятно, за да се успокои.

– Да, случва се... Но в такъв случай би трябвало поне един на сто души веднъж годишно да намира този нечий изгубен часовник... А това, струва ми се, не се случва – гледах китката на събеседника си; мястото, на което доскоро стоеше часовникът, ми изглеждаше някак отекло, сякаш околната тъкан бе нараснала и погълнала механизма.

– Не, това не се случва... – повтори той; имах чувството, че нарочно скри лявата си ръка под масата. – Какво ли става с разликата между изгубеното и намереното? – попитах, загледан сега към асмата на терасата на ресторанта.

Наистина, както обикновено в крайморските селища, в желанието си да направи сенник, собственикът беше оковал лозницата с решетести метални пръти. Растейки, лозата беше преляла през отворите, металът се беше оплел с израстъците, на много места беше обрасъл, сякаш го

нямаше.

– Статистиката мълчи по този въпрос... – сви рамене моят приятел и внезапно смени темата, отваряйки приказка за мистичните времена, когато в Делфи се е идвало заради пророчество. Тук, под Парнас, е бил пътят на света...

Той говореше ли, говореше, а аз си представях, че сега има у себе си чуждо тяло, че онази хронопийка на Кортасар е някъде в него, че бие, определя пулса му също както решетките на лозницата принуждават филизите да не се кривят, да растат правилно според чуждите замисли.

Въпреки че рядко разговарях с баща си и дори тогава неохотно, най-подробно му разказах този случай от нашето пътешествие. Той за минута се замисли за онзи недостиг, за онази разлика, после рязко отметна глава, сякаш искаше да пропъди неприятните мисли.

– Какви ли не щуротии ти идват на ум... В последна сметка всичко е налице... Математиката си е математика, тук няма произволни неща – каза по-високо от обикновено, подобно на човек, който иска да убеди, да залъже преди всичко себе си.

Три

Малкият будилник „Браун“ с капак го донесох от Германия през май 1991 г. Смятах, че ще ми е от полза при скромните пътешествия, които предприемах, без да подозирам, че през следващите десет години всъщност никъде няма да отида, че няма да мога да напускам страната, както впрочем нито една страна няма да приема с удоволствие онези, които идват оттук. Баща ми внимателно, мълчаливо разгледа автобусния билет по маршрута Белград – Франкфурт на Майн – Белград, етикетите на багажа, входните билети за галериите, каталога на Природоисторическия музей „Зекенберг“, десетина картички с репродукции на Рубенс, Дюрер, Бош, Шагал, една по-голяма репродукция „Нашата Дева Мария от Франкфурт“ на Ван Дайк, джобния сръбско-немски речник, въздългия ограничител за книги, ограничителя с печатния автограф на Гьоте от неговата родна къща, каталога на колекцията на старинно изкуство от Музея на миниатюрната пластика, сметката от магазин за чай и сметката от китайски ресторант, безплатната диплянка за страданията на тамошните евреи от Стаята на Холокоста, брошурите от Музея на Далечния изток и Музея на иконите, илюстрирания пътеводител през тропическия павилион на Ботаническата градина, програмата от концерта на Бахова музика за орган, Токата и fuga в де-мол, изпълнена в катедралата „Свети Вартоломей“, обемната монография за Хайделберг, оригиналната рецепта за сладкиш с швабско сирене от гостилница „Ритер“, моите снимки край паметника на Гутенберг и пред живописните къщи на Замстагсберг, къщите с романтични имена „Черната звезда“, „Малкият и големият ангел“, „Златната ръчичка“, афиша за изложбата на избрани произведения от Флорентинската галерия „Уфици“, афиша с детайл от „Благовещение“ на Леонардо да Винчи, няколко етикета от винени бутилки, подложки за бира и други печатни доказателства за моите обиколки. Събирах ги преди всичко, имайки наум, че от дъжд на вятър могат да ми помогнат при съчиняването на разкази. Та баща ми разглежда всичко това доста дълго, но най-дълго се задържа именно на онзи часовник за пътуване и на ситно изписаната гаранционна карта.

– Добър избор... Много добър избор... – повтори няколко пъти.

– Солидна стока... „Браун“ е отлична къща... Сериозна фирма... Имахме сешоар „Браун“, служи ни осемнайсет години... – добави, след като провери каква е батерията вътре.

– Алкална, винаги слагат алкална батерия, другите ще протекат... Немците са изключително прецизни хора... Точен народ... Вече няма да закъсняваш за работа – завърши, наистина щастлив, че най-последно (вярно, на тридесетата си година) съм престанал да купувам глупости и съм започнал да мисля за къщата.

И тогава ме помоли да му превода горе-долу упътването за използване на електронния апарат за кръвно налягане – единственото нещо, което беше поискал да му донесе от своите пътувания. Най-накрая, след като три пъти едно след друго изпробва апарата, заяви, че се съмнява във верността на трепкащите цифри.

– Не зная какво му е, показва прекалено много, а аз наистина се чувствам отлично.

Четири

През януари 1992 г. получих призовка за мобилизация. Пристигна през нощта, около три часа, сякаш войната току-що беше започнала, въпреки че може би никога не беше спирала. Жена ми лесно намери всичко необходимо, тъкмо бяхме започнали съвместния си живот, гарсоньерата под наем побираше малко неща... Когато обаче около пет се озовах на сборния пункт извън града, се оказа, че нищо не е толкова спешно. Неочаквано по обяд се появи баща ми. Слезе от таксито, прекося веднага празното пространство, като че ли се боеше, че приготвената усмивка няма да издържи, ако заобиколи по пътеката, носейки пакетче, изпратено от майка ми, и моя ръчен часовник.

– Намерих го на шкафа – започна уж укорително, макар да личеше, че иска да ми каже нещо съвсем друго.

– Благодаря ти – отговорих и пъхнах часовника в джоба на ризата си.

За момент той отвори уста, сякаш най-сетне щеше да изрече това нещо, но се отказа. Все едно. В мразовития въздух всяка дума беше пара, топло облаче.

– Всички те поздравяват.

След това бързо тръгнахме. И вече на магистралата, благодарение на съобразителността на авторитетния запасен капитан, се объркахме. По-късно се разбра, че цялата част е събрана погрешка и останахме всичко на всичко двацетина дена, като отначало охранявахме едно мирно село, за да ни изпатят със същата задача в друго село, където от време на време падаха гранатомети. От изсвистяването до експлозията минава известно време. Тъкмо преди завръщането ни, при последната нощна стража, снайперистки куршум откъм гърба ми се заби в брезовото дърво непосредствено до главата ми. Залегнах в калта. Миришеше на гнили листа. След половин час, когато се осмелих да стана, опипах с показалец влажната, пръснала се кора, разцъфналите трески на дървото, слузестата брезова сърцевина, раздробените влакна на годишните кръгове и на самото дъно – студения куршум, сякаш пипах в дупка в собствения си тил.

Най-много се стреляше, когато се върнахме. Заварих баща си с цигара в ръка. Междувременно отново беше пропусил. Не си спомням всичко, което каза тогава, но онзи израз на лицето, онзи израз, когато

Всичко, което зная за времето

понечваш да кажеш нещо, а не го казваш, остана завинаги в мен.

Пет

Моята жена получи своя „лонжин“ от баща си по средата на следващото, точно след избухването на Ирано-иракската война. Бъдещият ми тъст прекара тогава само няколко твърде горещи месеци, работейки в подземните военни обекти в околностите на Мосул, когато конфликтите започнаха и строежът беше закрит по силата на обстоятелствата. Цялата югославска група била прехвърлена с влак в столицата; моят тъст прекарал последния ден от престоя си доста необикновено, за разлика от останалите. Дъщеря му следваше археология и той не искал да си тръгне от Ирак, без на другия ден да може да ѝ разкаже как изглеждат останките от древния Вавилон. Рискувайки да закъснее за самолета, наел такси; заради военното положение до близката забележителност пъплели пет часа, там останал само един, а се връщал обратно почти седем, минавайки по два пъти през деветнадесет контролни пункта, като някъде успявал да обясни причините за пътуването си, а другаде подкупвал военната полиция. Извънредно красивия дамски часовник купил на самото Багдадско летище, десет минути преди последния граждански полет от магазин за богати клиенти, отделяйки за него доста голяма сума. Това беше един от онези фини часовници, един от онези часовници, които със своя вечен вид и с уговорката, че се правят в малки серии, оправдават високата си цена. Освен всичко друго, оказа се, че „лонжинът“ хармонично прилепва на нежната китка на жена ми.

Часовникът работи безупречно десетина години. А после, може би защото жена ми го носеше и по експедиции, вероятно археологическият прах все пак беше проникнал в префинената вътрешност, стрелките спряха. Не си спомням точно защо решихме да го поправим през 1993 година, през пролетта на всеобщото безпаричие. Може би защото нищо друго не можеше да се поправи. Общо взето и тъстът, и баща ми дружно подкрепиха нашите намерения, настоявайки като хора техничари в никакъв случай да не оставяме „лонжина“ в ръцете на някой „обикновен“ часовникар, а непременно да го дадем на специалист. А в страната имаше само един такъв, струва ми се Аврамович или нещо такова накрая на улица „Кнез Михайлова“.

Занесох часовника на поправка през април или май. Личеше си, че собственикът на ателието, възрастен господин с грижливо оформена брадичка, изпитва удоволствие от това, че му е поверен такъв

екземпляр. С тържествено движение нагласи часовникарския окуляр, наведе се, дълго избира сечивото, или по-точно инструмента, с който да отвори задното капаче, за да разглежда сред общата тишина нежния механизъм цели десет минути.

– Вашата съпруга, казахте, че часовникът е нейно притежание, има рядко прекрасен, изключителен... – зареди низ от похвали, като подбираше изразите и правеше многозначителни паузи, сякаш рецитираше някаква поема; не бях сигурен дали говори така театрално, защото „лонжинът“ наистина го е развълнувал, или защото желае да акцентира колко скъпа би била услугата му.

И въпреки това, тъй като не спомена накрая за парите, реших, че не е прилично да попитам колко ще струва поправката. Просто се подразбираше, че в такива случаи човек не се цигани, което се потвърди, когато жена ми отиде да си вземе часовника. Единственият представител на „лонжин“ в страната любезно съобщил умопомрачителна сума, разбира се, във валута, с която по онова време човек можеше да живее три месеца, като на всичко отгоре я убедил да смени и леко захабената каишка.

– Защото такъв часовник изисква... – извадил кутия, тапицирана с виненочервено кадифе – ...нещо съвсем екзотично, твърде необикновено, може би от тази кожа от полинезийски гущер варан...

Жена ми се почувства зле заради този напълно излишен разход. аз обаче не съжалявах. Наистина, като не можехме да си позволим друго, поне успяхме да поправим този скъпоценен часовник. Само дето продължавах да се страхувам от хронопийките, като я предупреждавах, когато почувства дори най-незначителен сърбеж или бодеж на ръката си, да свали часовника от китката.

Поправката на „лонжина“ през тази година дълго време остана светла тема на разговор в нашата къща. Тъстът не каза нищо, но определено се усещаше, че му е приятно, затова че оправихме неговия подарък, но използва случая отново да ни разкаже военното си пътешествие до Вавилон, без да пропусне нито един от двата пъти минаване през деветнадесетте контролни пунктове. Баща ми от време на време питаше дали часовникът работи както трябва, говорейки:

– Правилно си постъпил. Точно така трябва. Хубаво й стои...

Осем години по-късно, толкова много, че се случи всичко, освен това, което един ден може да се превърне в разказ, „лонжинът“ пак спря. Не го занесохме на поправка. Жена ми предложи да го направим, когато дъщеря ни стане пълнолетна, реши, че часовникът ще бъде подарък по този повод. Съгласих се, сякаш нещо можеше да се промени, ако

имах нещо против. Един следобед отидохме у „Савич“, където жена ми избра не толкова скъп, продълговат „ситизен“. Стоеше много хубаво на ръката ѝ.

Шест

Нашата дъщеря счупи четири будилника през 1994 година. Първо пострадна онзи, пътният, „браунът“, разпадна се на десетина части, може би можеше отново да се слобии по прецизната схема на производителя, но до ден днешен не намерихме нито една от трите стрелки. Или същността, самата сърцевина на времето е онемяла, изгубила се е някъде завинаги.

Освен това, колкото и се стараехме да оставяме часовниците на места, недостъпни за нашето момиче, то винаги намираше начин да достигне предмета на своето любопитство. А когато това стана невъзможно, просто умилително молеше дядо си по майчина линия да ѝ помогне. А на него сърце не му даваше да ѝ откаже нещо.

И така, като се докопаше до новия будилник, тя първо унесено се заслушваше в тик, после силно тръсва часовника, отново любопитно чуваше так, после бавно чукаше с него по пода, докато не се отвореше. След като една-две минути старателно ровеше из разсипани вътрешности, очевидно разочарована, че няма нищо живо, се обръщаше към другите играчки. Търпеливо набавих друг будилник, третия взех на заем от баща ми, четвъртия от тъста, спомняйки си как и аз горе-долу същите години, като използвах разсеяността на родителите си, разглобих ламповия радиоапарат, така че него вече не можеше да се измъкне никакъв глас. Накрая, от уличните търговци, само за петдесетина динара, бивши петдесет милиарда, купихме китайски часовник, който показваше някакво друго време, но не точното, при това звънеше твърде силно, когато му скимнеше. Междувременно нашата дъщеря като че вече научи, че времето се прави само от шарена кутийка, винчетата, назъбените колелца, махалото, пружините. Така китайският будилник остана вкъщи няколко години, въпреки че изискваше непрекъснато уйдурдисване, добавяне или изваждане, понякога дори деление и умножение, за да се натамани истинското или поне приблизителното положение.

– На тази пластмаса човек не може да разчита – каза баща ми веднъж. – Ще оправя старата „инса“.

Обичаше да поправя нещата, не понасяше врати, които се отварят сами, заяждащи чекмеджета, несигурни електрически ключове, капещи кранове... Често го мързеше да дойде на кафе, оправдаваше се с болки в краката и с кръвното, но дори най-беглият намек, че нещо се е

развалило, беше достатъчен веднага да появи на вратата, въоръжен с подходящия инструмент. И въпреки че никога не беше се занимавал с толкова прецизна механика, много бързо откри какъв е дефектът на старата „инса“.

– Скъсала се е спиралната пружина... Отрязвах скъсаното, съединих я и върнах всичко на мястото му... Сега работи, но трябва по-често да се навива – каза, като ми даде будилника.

Тъй като, изглежда, не търпеше дори малко по-силно натягане, същата пружина се късаше още няколко пъти. Баща ми и тъстът също толкова пъти отрязваха спиралата, докато цялата работа не стана безсмислена, „инсата“ взе да спира на всеки няколко минути. По същия начин, по който по това време се живееше.

Седем

Просто изреждам. Отбелязвам подробности, опитвам се по какъвто и да е начин да открия 1995 г., да я отлича от предишните или следващите. Може би един ден ще ми потрябва при писането.

Стенен, порцеланов часовник. Изрисуван с цветни мотиви, с тежест в във форма на шишарки, много красива антика, собственост на Обрения Вукадин, по-възрастна колежка на жена ми. Имаме навика да я посещаваме в края на всяко лято. Те двете си говорят за археология, за разкопки, за профили и котли, а аз дегустирам отличната билкова ракия, с която нашата домакиня се снабдява от някакво село. На раздяла, в антрето, винаги се спирам пред стенния часовник.

– Избързва – кратко казва Брена. – Въпреки че всъщност би трябвало да изостава.

Малък пясъчен часовник. По-точно част от „термометърен комплект“. Пясъкът изтича от едно балонче в друго точно толкова дълго, колкото е необходимо температурата на живака да се изравни с температурата на тялото. Отличен е, защото през цялото това време детето е спокойно, ангажира вниманието му и е достатъчно да го чукнеш с пръст, ако пясъчинките спрат в гърлото. След като извади термометъра от мишницата си, нашата дъщеря обикновено „навива“ пясъчния часовник, обръща го така, че пясъкът да се върне „в началото“, в първото балонче.

– Не казвай нито дума – предупреждава ме тихо жена ми, не иска нищо да обяснявам на детето, не иска да развалям илюзията му.

Човек, който прекарва дните си, застанал винаги на едно и също място на площада. Гледам го от прозореца на библиотеката, още от сутринта е тук, особено когато е слънчево. Неугледен, по-скоро занемарен, сякаш с взети на заем дрехи. Всички го смятат за особняк, градски луд, побъркан. И тогава откривам принципа. Изглежда се е научил да пресмята колко е часът по собствената си сянка, по това къде пада. Не му трябва ръчен часовник, нито градския на сградата на осигурителното дружество, не се налага никого да пита колко е сега... Няма нищо по-просто и същевременно по-сложно. Светлина и сянка. Между тях – човешка фигура.

– Добър ден... Как сте? – обаждам му се оттогава с лек, дружески поклон, докато другите го заобикалят отдалеч.

– Добър ден, добър ден... Ще се оправим... А вие как сте? – отговаря някак гордо.

Църквата „Успение Богородично“ в Панчево. Завършена е през 1810 г., осветена е през 1832. Строители са Гасала и Кверфелд, дърводелец – Бахман, гипсовите работи са правени от Ланг и Шнайдингер, изографисването на стените – от Кне, иконостасът и другите икони са изрисувани от Константин Даниел. Дървеният материал за строежа на църквата е подарен от Караджордже. Отличава се с това, че западната фасада има две камбанарии, съответно две кули. На всяка, над големия сводест прозорец има по един часовник. Веднъж, когато дойдох в Панчево да посетя чичо си, разхождайки се по улица „Димитрие Туцович“, точно до портата забелязах, че положението на големите стрелки на часовниците се различава. Не много, не повече от пет минути, но имаше разминаване между север и юг, трудно беше да се каже кой часовник показваше излишък и кой недостиг на време. Или може би нито един не беше точен, защото именно тогава, в този момент, лястовицата, която прелетя между двете църковни кули, мигом изчезна, изгуби се, сякаш се мушна през невидима пролука на небесата.

– Ами ако това мъничко разстояние е само дъно на празнина, която се разширява от свода към нас? Разширява се непреодолимо, така че всеки момент тази бездна, този отвор, ще погълне всичко... – казах на Васа Павкович, човека, който обича да следи полета на лястовиците.

Метроном. Наталия, дъщеря на наши приятели, се учи да свири на виолончело. В стаята си има метроном, произведен във Франция по патент на Менцел, много стар, около сто и петдесет годишен. Това е уред, който определя темпото, нещо като часовник на музикантската гилдия. Наталия ми обяснява как с помощта на този уред композиторът записва знаците, т.е. може да определи с какво темпо желае да се изпълнява неговото произведение. Добавя, че и Бетховен е използвал метрономните знаци, макар и невинаги съвсем прецизно.

– Освен това... – усмихва се Наталия, – казват, че веднъж, когато му направили забележка за тази приблизителност, отговорил: „Няма смисъл, темпото трябва да се усеща.“

Съжалявам, че при друг случай не записах дума по дума всичко, което ми каза композиторът Светослав Божич. С бързото престо музикалната субстанция се отстъпва на вятъра. Адажиото е постоянство, дълбочина. С илюзията за бързина понякога се прикриват по-слабите части на композицията; с бавно, спокойно темпо се подчертават по-добрите партии. Все пак много добре си спомням едно изречение от това малко

устно есе на Божич: „Всеки часовник е пейоратив с времето“.

Баща ми не храни особена вяра в моето писане. Не го казва, но аз зная, че си мисли, че всичко това е губене на време. Имам чувството, че само от немай-къде ме пита какво работя сега, какво записвам. Често едва му отговарям, много рядко му разказвам подробно докъде съм стигнал и какви са намеренията ми. Все пак веднъж, в една зимна вечер на 1995 г., когато се увлякох да разказвам какво съм написал и какво ми предстои – мисля, че говорих цял час, без да спра, – забелязах, че той учудено ме огледа, като че ли за първи път си даде сметка за вълнението от онова, което ме обзема. Смути се. Чувстваше, че трябва да каже нещо, но не беше сигурен какво.

– Почакай малко... – сети се накрая, стана и отиде в стаята си.

Когато се върна в трапезарията, носеше кутийка с неизползвана, тъмнозелена, оригинална писалка „Пеликан“.

Осем

В края на 1996 г. навсякъде се звънеше. Хората изнасяха своите будилници на прозорците, балконите и площадите. Хиляди, десетки хиляди, може би стотици хиляди будилници заглушаваха началото на телевизионните новини.

И пак, както винаги, стрелките на екрана на телевизора глухо се плъзгаха върху логото: „спонсор на точното време“...

Девет

Седя с баща си на терасата. Пием кафе и пушим. Мълчим. Между два жилищни блока има петдесетина гаража, няколко едноетажни къщурки, купчина пясък с поникнала трева, топола, салкъм и дива череша. Тук някога играех. Точно зная къде си спечелих онези седем метални шипки на лявото бедро и между кои гаражи за малко не припаднах от първата цигара. Започва да вали. Силен, летен дъжд. Жените от къщите с дворове излизат, бързо прибират прането. Белотата изчезва в легените. Мълчим. Сутринта изселиха семейство бежанци, което се беше настанило незаконно тук, пространството отдавна беше планирано за градски паркинг; от време на време, когато някой от старите собственици, който няма наследници, умре, съответните органи рушат обектите. Здравите керемиди и тухли ги отнасят, остават начупените основи. Отгоре дворът прилича на голяма уста, на болна устна кухня с хлътнали венци. Мълчим. Между двата жилищни блока киснат на дъжда лампион, гардероб, нощно шкафче, телевизор, килим, хладилник, печка за дърва, кюнци, голям денк с чаршафи и одеяла и проскубано куче, което обикаля и души всичко това. Сигурно във фурната е останала чиния с баница и остатъци от закуска. Изселеното семейство не е тук, търси си нова квартира някъде из града. Струва ми се, че в мазето имаме найлонов топ. Останал е от миналогодишното боядисване. И без това е късно. Юрганът на двора е съвсем мокър. Мълчим. Дъждът се усилва. Впрочем, тъй като няма вятър, капките не навяват на нашата тераса и ние можем да седим, да пием кафе, да пушим и да мълчим. Изведнъж баща ми попита:

– Какво правят в болниците с фетусите?

– Моля?! Какво правят с фетусите ли? – изненадва ме. – В какъв смисъл?

– Знаеш ли как постъпват с плода при прекъсване на бременност? Какво правят с ампутираните крака и ръце? С оперираните части на човешкото тяло?

– Не знам – отговарям. – Не съм сигурен, може би ги погребват някъде. Вероятно има цивилизована процедура, установен начин. Предполагам що-годе достоен.

– Достоен? – повтаря баща ми последната дума. – А защо тогава отстраненото, отнето човешко време е навсякъде? Оставено да гние и да се вмирисва. И времето е част от тялото.

Мълчим. Дъждът отслабва. Спира. Въпреки това уллиците още дълго клокочат, тенекиено дрънчат, шумно смилат, претакат дъжда в обикновена вода...

Десет

В тесния коридор на амбулаторната част на поликлиниката двама души сверяват ръчните си часовници, за да им минава времето. Останалите са напрегнали цялото си внимание да се дебнат помежду си – наблюдават се, недоверчиво оглеждат кой ще се опита да изпревари другите и да влезе, без да е на ред. Защото сестрата дълго не се появява, не вика никого по подредените сутринта здравни книжки. Чакането прилича на много бавна партия шах, впрочем и подът е покрит последователно с черни и жълти, по краищата винени плочки. Чакането прилича на партия шах с много тактически ходове, всеки се опитва да завоюва поне с една стъпка по-добра позиция по отношение на вратата на лекарския кабинет. Най-после, когато предишният пациент излезе – а от това от коя страна на блъсканицата ще се опита да мине, зависи много, – фигурите мигом се разместват, всичко става светкавично, не се зачитат дори правилата на движение. Най-сериозно болните обикновено биват изблъскани. Може би защото наистина се чувстват зле, те нямат сили да протестират, най-гръмогласни по принцип са онези, които са дошли последни, те със сигурност знаят, че в кабинета е влязъл някой, който не е наред. Коридорът на амбулаторията известно време ври, разменят се обидни думи или псувни, а после отново се възцарява дебнене, слухтене да се заеме колкото е възможно по-добра стартова позиция. Наистина този народ е развил до съвършенство уменията да чака.

Баща ми винаги ходи на лекар с майка ми, но този път му правя компания аз. Убиваме времето, като наблюдаваме онези двамата, които от своя страна го убиват, сравнявайки ръчните си часовници. Някой попита колко е часът, и двамата отговориха едновременно, в един и същи миг, но различно. Започна се с отклонение от само една минута. После се продължи с наддумване чий часовник е по-точен. По-хубав. По-добър. Собственикът на „ориент“ твърдеше, че „сейко“ се надценява. Той едно време имал същия такъв „сейко“, но сегашният му „ориент“ бил много по-качествен. Собственикът на „сейко“ не отстъпва за нищо на света, наистина, твърди той, „ориентът“ бил просто по-лоша имитация на „сейко“. Изреждат се предимствата. Автоматик. Хронометър. Датник. Фази на луната. Неръждаема стомана. Броя на камъните. Непромокаем. Устойчив на удари.

– Хайде, моля ти се... – пренебрежително махва с ръка първият.

– Възрастен човек, а говорите глупости... – обидено отвърща другият.

Най-накрая двамата решават да докажат на място последното качество, отделят се от тълпата, отиват в свободната част на коридора, пред затворената лаборатория, свалят часовниците си и ги разменят. Виждал бях това и по-рано. Но никога на такова място. Обикновено в кръчмата, пийнали, хората се състезават чий часовник може да издържи по-силен удар. Тези двама души обаче го правеха в поликлиниката. Бяха дошли тук, защото не се чувстваха добре. Сега единият бясно хвърли часовника на другия. Другият направи същото, но към яда си добави и омраза. Чуваха се ударите на метала о пода. И „орienteт“, и „сейкото“ издържаха първия опит и всичко се повтори. Случайно събориха кошчето с купчини засъхнали салфетки и едри парцали напоен с кръв памук. Яростно, колкото сила имат, тряснаха за трети път своите часовници, целейки се там, където винените плочки бяха изпадали, в полето на голия бетон.

– Премович... Тук ли е Премович... – неочаквано сестрата продължи да извиква пациентите по подредените сутринта здравни книжки.

Вероятно единият от двамата беше Премович. Той сега обаче не чуваше своето презиме, но дори да го чуваше, трудно щеше да се откаже, докато не докаже, че неговият часовник е по-добрият, докато не срази противника, докато всъщност не го унизи. От объркването сред останалите пациенти се възползва един гърчав мъж, който дойде последен. Като повтаряше, че иска само да попита нещо, само да попита, само да попита нещо доктора, той мина между всички и се шумгна покрай равнодушната сестра в кабинета.

Баща ми тихо каза:

– Изведи ме оттук... Не се чувствам добре...

Навън беше 1998 година.

Обяд.

Единадесет

Добре направих, като занесох вратата в мазето.

Архитектът на нашата нова сграда не се е съобразявал особено с функционалните размери на помещенията. Затова нямаше живеещи, които веднага след като се настаняха, да не се заемаха да правят промени. Ние вдигнахме една вътрешна стена, а друга частично разрушихме. Една врата обърнахме, защото беше сложена така, че две трети от килера не можеше да се използва, а друга врата зазидрахме. Всичко това изискваше цяла поредица от малки интервенции – преместване на електрически ключове, сваляне и добавяне на керамични плочки, скъсяване и наставяне на лисни, най-сетне – шпакловане и боядисване на стените. Нямаше какво да правя с излишната врата, т.е. с вратата и касата, сложих ги в мазето...

Зелените щори, които свалих тогава, ги върнах на прозорците преди самите бомбардировки. Всички затъмняваха жилищата си, решихме и ние да не се различаваме от другите. Само десетина минути преди първата сирена една щора падна от ръцете ми и събори цъфналото мушкато на перваза на прозореца, мушкатото, което получихме от една приятелка по случай настаняването ни в новия дом. Саксията падна така, че растението се пречупи в корена. Шепичка пръст остана да лежи на пода, докато слизахме в мазето. Там, долу, още същата вечер, направих импровизиран креват; сложих една дъска, а върху нея поставих вратата, като предварително свалих дръжката. Всичко се натамани до сантиметър. Занесохме дюшек, завивки и детски рисунки – леглото беше достатъчно широко за жена ми и дъщеря ми. И те прекараха на него повечето нощи. Нашето жилище се намира близо до моста, а върху покрива на съседната сграда – едва тогава обърнах внимание – имаше стълб за антени, т.нар. линк и много други съоръжения на няколко телевизии. Привечер слизах в мазето, оставах със семейството си, докато заспи, а после се връщах горе. Седях на течение, защото по съвета на опитния сараевчанин Вулета Журич заради експлозиите бяхме отворили всички прозорци. Нощите бяха осяяни със звезди, необичайно топли за това време на годината. В околностите на града светваше, а после закънтяваше. Нямах търпение да чета нещо по-дълго, затова прекарвах по-голямата част от времето, прелиствайки речници. Единствената включена лампа и блясъците на хоризонта като че ли разкриваха съвсем нови значения на

понятията.

Сестра ми с децата отиде при родителите ни. Ходех да ги посещавам, понякога да занеса нещо от пазара, защото баща ми все по-трудно се наканваше да излезе някъде. Виждаше се как полека-лека се отказва от една или друга улица, от централния градски площад, от близките магазини... Кръгът на неговото движение като че ли се затваряше. Когато говореше за детството си, винаги говореше за войната. Сега и старостта му се свеждаше до същото.

През тези седмици и месеци имаше навика да изнесе на терасата кутията с непоправимо развалените часовници и да се рови из нея, допирайки един или друг часовник до ухото си. И ги слушаше, сякаш никога не бяха спирали. Внимателно.

Дванадесет

Баща ми умря през лятото на 2000 година. Бяха големи горещини. Понякога изглеждаше, че всичко е било формалност. Беше се отказал от живота една година по-рано и като че ли очакваше някъде да се пригответ всички необходими документи, да се узаконят, да влязат в сила. Може би защото вече беше взел решение, държеше се някак по-свободно, като че ли се е отгървал от голямо бреме. Естествено, тогава само подозирах това. Защото как другояче да си обясня факта, че ходех при баща си по-често от обикновено и че много разговаряхме. По-рано няхахме този навик. Наистина, говореше с часове. За онова, което знаех, и за онова, което чувах за първи път. Задавах му въпроси. И той отговаряше. По различни начини, но не и едновременно. Започваше с уводи, вече си мислех, че е забравил предмета на разговора и той се връщаше на темата от някой различен ъгъл. Говореше. Всъщност разказваше. Мислех да донеса диктофон или бележник, дори му споменах за това. Той нямаше нищо против.

– Бива... – каза. – Може би всичко това ще ти послужи за писането.

Въпреки това сега горчиво съжалявам, че не запазих никаква следа от нашите разговори. Попречи ми формата. Това е вече правено, това вече съществува в литературата – заключих суетно.

Баща ми получи мозъчен удар в болницата на Дедине. Парализира се дясната половина на тялото му. И говорят. Но беше в съзнание цяла седмица. Майка ми се настани у чичо ви в Панчево, откъдето сутрин идваше и чакаше в кръга на клиниката за сърдечносъдови заболявания да я пуснат в стаята на баща ми. Двамата със сестра ми се сменяхме заедно с нея. След няколко дни решиха да установят истинското състояние на скенер. Помогнах да бъде прехвърлен в линейка и заедно с него прекарах десет минути в коридора на болницата „Свети Сава“. Младият лекар пусна папката с историята на болестта и другите книжа на носилката на колела точно върху неподвижните нозе на баща ми. Пусна всичко това, като че ли го оставя върху маса. Не казах нищо, просто вдигнах книжата. Баща ми тогава ме погледна за последен път със съзнателен поглед. Някак благодарно. Резултатите от скенера бяха отчайващи. Още същия следобед изпадна в кома.

Четиринайсет дни след погребението, според обичая, трябваше да взема нещо негово, някаква дреха или каквото и да било друго – казали

на майка ми, че „така трябва“. Избрах класическия ръчен часовник „тех-
носов“ със седемнадесет рубина, часовника, който баща ми получи през
60-те години за десет години служба. В края на 2000 година отидох при
„Савич“ да сменя изтърканата каишка. Казаха ми, че това е много добър
часовник.

КРАЙ

© Горан Петровић
© 2005 Жела Георгиева, превод от сръбски

Горан Петровић
Све што знам о времену

Сканиране, препознавање и почетна редакција: Вања Атанасова, 2009

Издание:

Горан Петровић, „Ближен“

Издаваштво „Балкани“, Софија, 2005, ISBN 954-9446-15-8

Подбор и превод: Жела Георгиева

Горан Петровић, „Острво и околне приче“, 2002, „Ближни“, 2003

Свалено од „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/10406>]